

TEMA 44

AUSIÀS MARCH I LA LÍRICA

DELS SEGLES XIV i XV

TEMA 44

AUSIÀS MARCH I LA POESIA DELS SEGLES XIV i XV

ESQUEMA

1. EL CONTEXT HISTÒRIC

2. LA POESIA DEL SEGLE XIV

- 2.1. Introducció
- 2.2. Jacme March i Pere March
- 2.3. Gilabert Pròixita
- 2.4. Andreu Febrer
- 2.5. Jordi de Sant Jordi

3. AUSIÀS MARCH. DADES BIOGRÀFIQUES

4. TRANSMISSIÓ DE L'OBRA

5. MARCH ENTRE LA TRADICIÓ I LA MODERNITAT. LES FONTS

6. ELS TEMES

- 6.1. Criteris de classificació
- 6.2. Els poemes d'amor
- 6.3. Els poemes teòrics i morals
- 6.4. El cant espiritual
- 6.5. Els cants de mort
- 6.6. Els poemes ocasionals

7. LLENGUA I ESTIL

- 7.1. La llengua
- 7.2. L'estil

8. ELS ASPECTES FORMALS: ESTRUCTURA, MÈTRICA I RIMA

9. EL PÚBLIC D'AUSIÀS MARCH I L'ESCOLA MARQUIANA

1. EL CONTEXT HISTÒRIC

A mitjan segle XIV, la conjunció d'un seguit de factors polítics, econòmics i socials origina una època de greus trasbalsos, que a través d'un període molt llarg, pràcticament un segle i mig, suposa un canvi de societat. La substitució de les actituds medievals per formes noves de pensament es verifica d'una manera gradual i lenta que, a poc a poc, va ocupant els diferents espais de la societat. El resultat d'aquest perllongat i complex procés de canvi, com la seua generalització a tots els àmbits de la societat (art, literatura, organització política, forma de viure) suposa una transformació de la mentalitat i l'arribada d'una nova època: l'Edat Moderna, el Renaixement.

El factor més espectacular, però evidentment no pas l'únic, el suposa els estralls causats per la terrible pesta negra. Procedent segons sembla d'Orient, el mal arriba a Europa vers l'any 1348 i ràpidament s'estén per tot el continent. La pesta delma la població i la redueix dràsticament. Els càlculs situen entre la meitat i els dos terços la davallada demogràfica causada per la mortaldat.

Si la pesta canvia la proporció demogràfica, també canvia la mentalitat de la societat. Davant la presència obsessiva de la mort, es crea una nova ideologia orientada a l'exaltació de la vida, ja que, en tractar-se d'un valor tan fràgil, cal aprofitar-la. Així, l'idealisme teocèntric de l'època anterior deixa pas a una visió pragmàtica de l'existència, on l'home i la seua felicitat són el nucli al voltant dels quals gira la nova visió del món. Aquesta visió desembocarà, ja al segle XVI en la màxima renaixentista de *l'home com a mesura de totes les coses*.

Aquest canvi social fa que els segles XIV i XV siguen coneguts com els de la crisi del pensament medieval. I aquesta crisi provoca reaccions diverses.

En l'aspecte estrictament literari, autors com Martorell o March exalcen els valors d'una classe social en declivi, la noblesa, encara que sota paràmetres formals innovadors. Per mig de la redacció de novel·les on els nobles i els cavallers en són protagonistes, o per mig de la composició de poemes on és rellevant el paper de l'amor allunyat ja de la pràctica social coetània, s'intenta perpetuar l'*status quo*.

Pel que fa als aspectes ideològics, que afectaran bàsicament la literatura filosòfica i moral, hi ha dues opcions divergents. Per un costat trobarem els autors tradicionalistes, ancorats en els valors medievals i refractaris, quan no bel·ligerants, als nous corrents de pensament. S'hi inclouria personatges com Eiximenis, Vicent Ferrer, Felip de Malla o sor Isabel de Villena, amb la presència potser també d'un eclèctic Anselm Turmeda. Aquests autors continuen la tradició teològica, hagiogràfica, ascètica, mística i pietosa sota els paràmetres de l'escolasticisme medieval. Per l'altre costat, autors com Metge o Canals, s'obren a la nova ideologia en boga i deixen penetrar els nous corrents europeus, bàsicament l'Humanisme, tot i que aquest aspecte siga controvertit.

Cal notar el fet que, tret de Turmeda i Felip de Malla, els altres personatges esmentats són valencians (Martorell, March, Roig, Villena, Ferrer), o s'han establert a València (Eiximenis). Efectivament, els millors literats dels segles, pràcticament sense excepció, són valencians. I això s'explica pel fet que València havia desplaçat Barcelona com a centre neuràlgic dins la Corona d'Aragó. Barcelona, que fins aleshores havia tingut la capitalitat política, econòmica, comercial i cultural, entra en declivi a causa de la pesta, especialment virulenta a Catalunya, la guerra amb Castella i altres factors. València, ciutat puixant, pren aquesta capitalitat, el que possibilita que molts personatges que n'eren

originaris accedesquen a càrrecs de responsabilitat política (els Borja) i religiosa (sant Vicent Ferrer).

2. LA POESIA DEL SEGLE XIV

2.1. INTRODUCCIÓ

En parlar de poesia catalana als segles XIV i XV, hem de dir en primer lloc que el fet més important és que es passa d'una situació anormal, en què els poetes catalans usen l'occità per la seua producció lírica, a una normal, en que el català passa a ser el vehicle de la poesia.

Com és sabut, la proximitat geogràfica i les implicacions polítiques amb la zona sud de l'antiga Gàl·lia romana, provoquen que en els segles XII i XIII autors catalans com Guillem de Berguedà, Guillem Cabestany o Cerverí de Girona, per esmentar-ne només tres dels 28 trobadors catalans amb obra conservada, basteixen les seues poesies en la llengua veïna. Fins el segle XV, en què l'obra d'Ausiàs March serà ja inequívocament catalana, hi ha un període en què, d'una manera gradual, la lírica catalana s'aparta de l'occitana.

Alguns factors històrics poden explicar el canvi. Si durant els segles X i XI els comtats catalans aplegats sota la Marca Hispànica tingueren una orientació cap a l'altra banda dels Pirineus, la derrota a la batalla de Muret el 1213 fa mirar cap al sud. La posterior conquesta del Regne de València i Mallorca, suposa una expansió territorial important, i el català comença a cobrar importància com a llengua nacional que cohesiona tots els territoris. La pèrdua de contacte amb Occitània i la puixança del català tenen doncs un pes indubtable.

En canvi, aquest procés no es va veure lliure d'entrebancs. El 1323, en un acte sens dubte enyoradís, es crea el *Consistori de Tolosa*, format en principi per premiar poesies escrites en provençal, però que esdevindrà un organisme que s'encarregarà de vetlar per la puresa poètica sota els cànons trobadorescos. El resultat és una poesia arcaica, artificiosa, gens innovadora i ancorada en valors estètics ja superats. Aquest certamen tingué plena activitat fins el 1484. A imitació de les festes tolosanes, el 1393 s'instituí a Barcelona la festa de la *Gaya Sciència*, que premiava els poemes que millor s'ajustaven als criteris dels tractats de retòrica arcaïtzants. Sens dubte, en l'apartat estètic, les dues institucions foren un tap que va impedir l'arribada de l'*stilnovismo* italià, model dels dos poetes més innovadors d'aleshores: Dant i Petrarca. Tot i això, el provençal es va catalanitzant entre els autors d'aquestes contrades. Si bé es mantenen els provençalismes lèxics i la morfologia és també bàsicament occitana, la sintaxi és ja en aquesta època catalana. Sota els dictats d'aquestes institucions, basteixen les seues poesies la immensa majoria de poetes del segle XIV, entre els quals destaquen Jacme i Pere March, Andreu Febrer i Gilabert de Pròixita. Només se n'aparta parcialment, i sobretot a causa de la qualitat intrínseca de la seua poesia, Jordi de sant Jordi, sens dubte el millor autor líric en aquesta època.

2.2. JACME MARCH (1335? - 1410) I PERE MARCH (2338 - 1413)

Poeta i preceptista, Jacme March fou un dels iniciadors i mantenidors del consistori de Barcelona. Té poemes al·legòrics, però el més important de la seua producció és el *Libre*

de concordances, diccionari de rimes que és la base d'*El Torsimany*, del seu amic Lluís d'Averçó.

Germà de Jacme i pare d'Ausiàs, de Pere March se'n conserven dotze poemes. La seua lírica és reflexiva, sentenciosa i moralitzadora. Té obres com *L'arnès del cavaller*, descripció minuciosa de l'armadura en què extrau un símbol de virtut de cada una de les armes. En d'altres poemes moralitza sobre temes com la mort, els vicis dels homes, o l'amor, sempre sota les pautes d'una visió feudal que comença ja a ser una entelèquia.

2.3. GILABERT DE PRÓIXITA (mitjan segle XIV)

D'origen italià, se'n conserven vint-i-una poesia, totes amoroses, dins dels cànons més estrictes de l'amor cortès. Van adreçades a una dama noble, encoberta sota el *senhal* de *dona sens par*. Escriu en un provençal més acurat que els seus contemporanis, encara que no està lliure de catalanismes. Estilísticament, la seua poesia és de les més riques del moment.

2.4. ANDREU FEBRER (1375-1440)

Fou escrivà de la Cancelleria i diplomàtic. És autor d'una traducció en vers de *La Divina Comèdia* de Dante, feta el mateix any que s'acabava la del *Decameró* a Sant Cugat. Fou la primera traducció en vers d'aquesta obra en una llengua europea.

De la seua obra original ens han pervingut quinze poesies, que segueixen la tradició trobadoresca, d'un gran refinament moral i formal. La seua obra s'insereix dins l'estil del trobar ric provençal, preciosista i hermètic, però si bé usa un llenguatge aprovençalat és en qui la catalanització sintàctica més evident es fa.

2.5. JORDI DE SANT JORDI (finals del segle XIV, València)

Cambrer d'Alfons el Magnànim, formà part de l'expedició a Sardenya i Còrsega. Fou fet presoner a Nàpols però fou deslliurat poc temps després.

És un dels poetes cabdals de la lírica catalana medieval, i sens dubte el més important dels anteriors a Ausiàs March. La seua importància no rau en la modernitat temàtica de la seua obra, amarada encara de la tradició provençal, sinó en la seua qualitat intrínseca i en la sinceritat de la seua lírica, que l'allunya de la despersonalització dels poetes anteriors i coetanis.

De la seua producció (divuit poesies conservades) cal destacar els *Stramps*, *Els enuigs*, *L'enyorament* i *Lo canviador*, però sobretot el seu poema que a partir del Renaixement es coneix com *Presoner*, inspirat en el seu captiveri napolità i una autèntica joia literària a l'alçada dels millors poetes medievals.

Jordi de Sant Jordi és el gran precedent d'Ausiàs March, el poeta clau que fa oblidar l'època medieval i prepara el terreny definitiu a la gran poesia del gandià.

Va morir cap al 1425, als 25 anys d'edat, segurament a Itàlia.

3. AUSIÀS MARCH. DADES BIOGRÀFIQUES

Ausiàs March pertany al llinatge dels March barcelonins, d'origen burgès. Una branca d'aquesta família va arribar a València a mitjan segle XIII amb motiu del repartiment de les terres del Regne de València per Jaume I. L'avi d'Ausiàs, Jaume, ja va ser investit cavaller l'any 1360 pel rei Pere III, així com ho foren també posteriorment el seu oncle Jaume i son pare, Pere. Tots tres van ser aficionats a les lletres: l'avi va escriure el *Llibre de la baronia*, una mena de crònica o memorial familiar; els seus fills, conrearen la poesia.

Ausiàs va nèixer a València a o Gandia¹ a finals del segle XIV². El seu patrimoni senyorial, heretat de son pare, estava a Beniarjó, dins del ducat de Gandia. Com altres cavallers de la noblesa gandienca del segle XV, el senyoriu era més aviat reduït. Als ingressos d'aquesta senyoria va afegir-ne altres que li proporcionaren els seus dos matrimonis amb Isabel Martorell i Joana Escorna. March, com a petit senyor, es preocupà de mantenir els privilegis senyorials que cada vegada es veien més amenaçats pel poder dels burgesos, que ja aleshores determinaven més que ningú les prioritats de la vida urbana, fins el punt que a final del segle XV molts d'aquests senyorius havien ja desaparegut, absorbits per la família Borja. Però en vida de March encara s'hi vivia d'una forma feudal.

March tingué sempre una relació avantatjosa amb els ducs de Gandia, doncs està documentat que prestà diners a Joan II de Navarra, germà del rei i duc de Gandia, i quan el ducat passa al fill d'aquest, el príncep Carles de Viana, Ausiàs en fou col·lector de rendes. March també va servir el rei Alfons el Magnànim en diverses campanyes militars: a Sardenya, Nàpols, Sicília i l'illa de Gerba (nord d'Àfrica). El favor directe del rei es veu en el seu nomenament com a falconer major del regne i alguns beneficis precaris que pogué tenir al seu senyoriu de Beniarjó. Altres documents el relacionen amb la reina Maria, a qui deu la commutació del seu empresonament l'any abans de morir, per haver transgredit els furs de València, en arrest domiciliari.

March, que va tenir cinc fills bords, va morir a València el 3 de març de 1459, i està enterrat a la seu de València.

4. L'OBRA POÈTICA I LA SEUA TRANSMISSIÓ

Es conserven 128 poemes de March en onze³ manuscrits. Sembla que tots estan copiats després del 1480, una vegada mort Ausiàs i, evidentment, cap no n'és autògraf. A més dels manuscrits, són molt importants les cinc edicions publicades només s'inventa l'impremta, entre 1539 i 1560, i dos còdexs (llibres antics copiat a mà), còpia d'un dels

¹ Les darreres hipòtesis, del seu biògraf Jaume Chiner (Chiner, J., *El viure novel·lesc*, Marfil, Alcoi, 1993), apunten a què fos més probablement a la capital del regne.

² Xavier Dilla diu que <<més aviat als volts de 1397>>; Archer pensa que va nèixer entre 1397 i 1396, remarcant que seria <<més aviat abans que no després>>, Josep Pujol i Francesc Gómez daten el naixement de March l'any 1400.

³ Segons Archer. Dilla diu que n'hi ha catorze, possiblement tenint en compte els tres que van desaparèixer en l'incendi de la biblioteca de l'Escorial el 1671. Pujol i Gómez parlen de tretze manuscrits, comptabilitzant sens dubte els onze a què fa menció Archer més els dos còdexs.

manuscrits i d'una de les edicions, respectivament. A més d'aquests manuscrits esmentats, es té notícia d'altres que han desaparegut.

Les cinc edicions del segle XVI són la base de les que es feren al segle XIX i encara al començament del XX, fins que l'edició crítica d'Amadeu Pagés, publicada entre 1912 i 1914 per l'IEC van refondre amb solidesa filològica la divulgació i l'estudi de l'obra de March. Aquesta edició, com veurem després, és summament important en l'estudi de l'obra marquiana.

5. MARCH ENTRE LA MODERNITAT I LA TRADICIÓ: LES FONTS

Massa sovint i potser massa lleugerament s'ha parlat d'Ausiàs March com del creador de la poesia catalana, com de l'autor que bandeja definitivament la tradició poètica trobadoresca per crear la seva obra en català, trencant amb la tradició occitana, potser prenent massa al peu de la lletra el primer vers del poema XXIII (*Lleixant a part l'estil dels trobadors...*). En canvi, això no és del tot cert.

Des del segle onze fins al tretze, afavorits per la similitud entre la llengua occitana i el català i el contacte propiciat pel veïnatge entre ambdós països, els poetes dels dos costats del Pirineus havien fet servir una mena de *koiné* literària per escriure els seus poemes. Ja al segle catorze i principis del quinze, els poetes catalans van seguir aquest model provençal, tot i que en les seves composicions feien servir un occità ja molt catalanitzat. Amb Ausiàs, en canvi, això es trenca radicalment pel que fa a la llengua: pot ser reconeguda ja plenament com a catalana, amb reminiscències poc nombroses de l'occità. També es trenca parcialment amb la temàtica provençal: l'amor, motor gairebé sempre principal de la poesia trobadoresca, continua sent el nucli temàtic fonamental en l'obra d'Ausiàs. És cert, en canvi, que la *fin amor*⁴ trobadoresca, un concepte feudal i cortesà de l'amor, basat en la filosofia platònica, ha esdevingut cap a vessants burgeses d'arrel aristotèlica, extreta de la filosofia escolàstica. Com a pensament, l'escolasticisme consisteix en una barreja de teologia i filosofia de base aristolèlico-tomista (d'Aristòtil i Sant Tomàs d'Aquino) que intenta acordar la fe i la raó.

Quant a l'estructura formal, la influència dels models provençals en l'obra de March és incontestable. Ausiàs fa servir gairebé sempre composicions de cinc o set cobles, seguides d'una tornada amb senyal, que es correspon amb el gènere més clàssic de la tradició trobadoresca: la cançó. A més, trobem també cobles esparces, o planys (cants de mort), també lligats a temes i estructures provençals.

Per tot això, caldrà convenir que si Ausiàs en cert sentit és un innovador dins de la poesia catalana (llengua i diferent tractament de la temàtica amorosa), les reminiscències trobadoresques també són importants (aspectes formals i nuclis temàtics).

A més dels trobadors, podem trobar en l'obra d'Ausiàs característiques que enllacen la seva obra amb autors coetanis o immediatament anteriors com Jaume i Pere March, Gilabert de Pròxita, Andreu Febrer o Jordi de Sant Jordi.

Tampoc no s'ha d'oblidar la importància de la Bíblia en l'obra de March; com molts homes lletrats del segle XV, l'havia de conèixer directament i a través d'obres de devoció o

⁴ La *fin amor* trobadoresca es correspon amb el que a la resta de literatures europees rep el nom d'amor cortès.

mitjançant les moltes homilies que devia haver sentit (alguna vegada quasi segurament de sant Vicent Ferrer). El *Psalteri*, el *Llibre de Job*, els evangelis i l'*Apocalipsi* apareixen citats o al·ludits amb freqüència en la seva obra.

S'ha rastrejat també de manera convincent el seu coneixement de les obres dramàtiques de Sèneca, així com d'altres d'Ovidi, Lucà i Virgili, conegudes a través de les traduccions catalanes d'Antoni Canals o a través d'altres obres que en citen fragments de forma aforística.

De la literatura italiana, March cita el nom de Dant (poema XLV), i podia a més haver conegut directament la traducció catalana de la *Divina Comèdia*. També en algun poema s'al·ludeix Petrarca i Alain Chartier (CI), però justament aquest poema és un dels que són més susceptibles de ser espuris⁵. Siga com siga, pel que fa a les influències italianes, Pujol i Gómez (*Tria de poemes d'Ausiàs March*. Barcelona, Biblioteca Hermes, 1999), diuen que, potser afavorit pel fet que March anés a Nàpols i Sicília al servei del rei Alfons el Magnànim, hagen afavorit que es busquen i es troben influències de la literatura italiana, i tot i afirmant que no són inexistents, remarquen que són molt menys nombroses del que s'ha volgut fer creure tradicionalment.

6. ELS TEMES EN LA POESIA D'AUSIÀS MARCH

6.1. CRITERIS DE CLASSIFICACIÓ

Tradicionalment s'ha classificat els poemes d'Ausiàs en quatre grans grups temàtics: els poemes amorosos, els morals, els cants de mort i els poemes espirituals. A aquests quatre blocs caldria sumar-ne un altre heterogeni, anomenat de *poemes ocasionals*, que versen sobre diversos temes que tenen poc de pes específic dins el conjunt de l'obra marquiana⁶. En canvi, aquesta classificació té un greu problema, i és que, si bé es pot apreciar que els poemes d'Ausiàs presenten aquests quatre enfocaments, el nucli temàtic sempre és l'amor. Per tant, seria més correcte parlar d'un únic tema en Ausiàs (deixant de banda els poemes ocasionals) enfocat des de diverses perspectives.

Al seu torn, Anton Maria Espadaler (Carbonell, Antoni. i altres. *Literatura catalana*. Barcelona, Edhasa, 1981), bandeja totalment aquests quatre grups, siguen considerats temes o enfocaments, i proposa de dividir l'obra d'Ausiàs en cicles poètics, atenent als senyals que apareixen en la tornada i que van ser fixats per Martí de Riquer. Espadaler ha trobat una coherència interna fins al punt d'esdevenir un tot unitari en cadascun d'aquests cicles, identificats amb un senyal: *Plena de seny*, *Llir entre cards*, *O foll amor*, *Amor, amor*, *Bell'ab bon seny*, *Mon darrer bé*, i *Tu espirit*. Alhora, creu que hi ha una progressió temàtica, ja que el canvi d'un senyal a un altre marca una concepció més elaborada de la filosofia amorosa de l'Ausiàs. Aquest plantejament però planteja dos greus problemes. En primer lloc, si bé és cert que els tres primers poden considerar-se senyals

⁵ Adjudicats al poeta sense que en siga el veritable autor

⁶ En aquest sentit podem parlar de quatre poemes en que es plantegen demandes i respostes poètiques, dos lloances, un sirventés de guerra i un *ars morendi*.

sense cap mena de discussió, considerar senyals el quatre darrers planteja més dubtes⁷. I en segon lloc, l'existència de cicles poètics suposa l'acceptació de l'ordenació d'Amadeu Pagès des d'una perspectiva cronològica, aspecte aquest que no resta del tot clar. Fóra també ocios preguntar-se si al darrere de cadascun dels senyals hi ha una o diverses dones reals. Segons Pujol i Gómez (o.c.), els senyals tenen més aviat el valor de situar la poesia amorosa de March en el solc de la tradició trobadoresca, punt de partida dels seu ofici, i alhora terme de referència per a l'avaluació de l'originalitat i la modernitat dels seus productes.

D'entre els darrers estudis, els més qualificats⁸, reprenen la classificació anterior de quatre grans grups temàtics, tot i advertint, com hem fet nosaltres abans, que el nucli temàtic per excel·lència en la poesia marquina no és cap altre que l'amor, enfocat des de diverses perspectives_. És per això que en el present estudi seguirem aquesta classificació.

6.2. ELS POEMES D'AMOR

Tenint en compte el que hem dit abans, l'amor és el punt de referència central de noranta dels cent vint-i-vuit poemes. Això no és gaire sorprenent, ja que aquest tema és el principal de la lírica medieval, i en això March segueix una pràctica ben arrelada. En canvi, la manera com desenvolupa el tema és força innovadora.

En setanta-cinc d'aquests noranta poemes, March manté intacte el marc convencional de la poesia trobadoresca: es dirigeix a una dama el nom de la qual s'amaga sota un pseudònim, molt sovint li demanà la seua mercè i parla del sofriment amorós. Però March també fa de la tradició que havia heretat el punt de partida per a un nou concepte de la poesia. Es destaquen principalment l'anàlisi de l'estat psíquic propi, i sobretot el plantejament de l'amor com un problema moral: l'amor humà que el poeta cultiva i practica està en pugna amb la seva comprensió intel·lectual de l'existència d'un bé superior, assolible només en l'amor espiritual. És a aquesta última innovació que es deuen la complexitat i la tensió de molts dels seus poemes, els quals es caracteritzen pel conflicte entre l'amor que el poeta experimenta i aquell que aspira a sentir i compartir amb una dona. Encara que March reconeix la seua pròpia culpa en el fracàs dels seus intents d'assolir un amor espiritual, també blasma amb freqüència la dona per la seua naturalesa carnal.

Ausiàs, per dir-ho d'alguna manera, és el gran teoritzador de l'amor en el segle XV, i aquest aspecte és el més important per als seus contemporanis i per a les generacions posteriors.

6.3. POEMES TEÒRICS I MORALS

En parlar dels poemes amorosos, hem esmentat les meditacions sobre la naturalesa de l'amor que preocupen Ausiàs. Aquestes meditacions, òbviament, es troben en els noranta poemes de l'apartat anterior. Però trobem uns altres quatre poemes⁹ en què Ausiàs amplia

⁷ Entenem com a senyal una expressió que es repeteix en l'obra poètica i que s'identifica amb una dona concreta. Tot i que ha estat encara impossible determinar a qui adreça Ausiàs, les expressions *Plena de seny*, *Llir entre cards*, i *O foll amor*, sembla que són senyals. Els altres quatre plantegen més dubtes, ja que no se sap ben bé si les adreça a una dona determinada o són més aviat expressions usades per March diverses vegades però sense que es corresponguen amb una dona determinada.

⁸ Bàsicament Archer (*Ausiàs March. Obra completa*. Barcelona, Barcanova, 1997), però també Dilla (*Guia de lectura d'Ausiàs March*. Barcelona, Les Naus d'Empúries, 1997) i Pujol i Gómez (o.c.)

⁹ Es tracta dels poemes XLV, LXXXVII, XCII i CXXIII

d'una manera més o menys sistemàtica les freqüents meditacions sobre la naturalesa de l'amor, fent servir llocs comuns del pensament escolàstic, aristotèlics i alguna idea procedent de Sèneca.

També n'hi ha uns altres deu que, si no els podem considerar ben bé poemes teòrics i morals perquè la totalitat d'ells no atenyen aspectes relacionats amb aquest tema, sí que ho fan parcialment o almenys n'hi trobem alguna referència puntual. En ells, March parla sobre l'actitud de l'home davant la mort, la naturalesa del delit, el rebuig del món, el bé veritable, l'apetit i l'hàbit.

Encara n'hi ha uns altres tres que són considerats poemes híbrids, on March, després de desenvolupar al llarg de cinc o sis estrofes un tema filosòfic o moral, acaba amb una tornada en què abandona la seva veu moralista i es dirigeix com a amador a la dama del senyal *Llir entre cards*.

6.4. EL CANT ESPIRITUAL

Es tracta del poema CV, i s'anomena així des del segle XVI. És una pregària on March es planteja els problemes que sorgien de la doctrina de la predestinació i la justificació de les ànimes. És un poema que contrasta plenament amb els poemes didàctics, perquè March es nega a adoptar una actitud fixa davant tota una sèrie de contradiccions teològiques que no acaba d'entendre, i és significatiu que al final del poema encara no ha trobat una solució a les enormes dificultats de la seva relació amb Déu a l'entorn d'aquest problema doctrinal.

6.5. ELS CANTS DE MORT

Aquest títol també es remunta al segle XVI, i fa referència als sis poemes que van del XCII al XCVII, en què March parla sobre el procés de dol després de la mort d'una de les seves dues esposes¹⁰, desenvolupant en alguna d'aquestes composicions la seva teoria de l'amor, ara en relació amb la difunta estimada, i en altres enfrontant-se amb la por pel destí de l'ànima de la dama.

6.6. ELS POEMES OCASIONALS

Sota aquest epígraf es coneixen els pocs poemes (vuit) que ens han pervingut de March i que versen sobre un tema molt concret. Dos poemes són exemples de *laus* (poemes de lloança a una persona): un adreçat a dona Teresa (el XXIII) i el que March va escriure sobre el rei Alfons d'Aragó (LXXII). Un altre és un sirventés de guerra (el XXX). Un altre (el CVII) és un *ars morendi* (preparació per a la mort) estoic en forma d'epístola poètica adreçat al seu amic el bufó de la cort Toni Tallander, conegut com a mossèn Borra. Altres quatre poemes (CIII, CXXIV, CXXV i CXXVI) són exemples del gènere de les respostes i demandes poètiques, entreteniments en vers en què s'enviava a un poeta veí una pregunta sobre un tema innocu o contestava la d'ell, sempre amb la mateixa rima.

¹⁰ És difícil saber a quina d'elles es refereix, encara que Josep Piera, (*Jo sóc aquest que em dic Ausiàs March*, Ed. 62, Barcelona, 2001) defensa la teoria que es tracta d'Isabel Martorell

7. LLENGUA I ESTIL

Com ja hem avançat, Ausiàs, en el poema XXIII, un dels més coneguts, comença amb un vers que diu *Lleixant a part l'estil dels trobadors...* Aquest poema de vegades ha estat interpretat massa al peu de la lletra, doncs és evident que no abandona del tot l'estil dels trobadors, com ja hem vist al punt quatre. Però, això sí, i és fonamental, abandona la llengua que feien servir els trobadors.

7.1. LA LLENGUA

March és el primer que trenca aquella cadena que unia els poetes catalans amb l'occità, imposant una servitud lingüística perllongada durant tres segles. Si bé és cert que al segle catorze els poetes feien servir un occità cada vegada més catalanitzat, la influència de la llengua veïna era encara molt sensible. En March, en canvi, veiem una llengua plenament catalana amb mínimes petges de la tradició occitana.

La causa d'aquest canvi lingüístic és difícil de precisar amb seguretat, però com apunta Ferran Gadea (*Breu història de la literatura catalana*. Barcelona, La Magrana, 1998) hi ha dues raons bàsiques: la necessitat d'adaptar uns versos nascuts de l'anàlisi sincera del poeta a l'expressió vehicular; i l'ambient allunyat de la cort i de cap cercle literari en què es crea aquesta obra.

7.2. L'ESTIL

Pel que fa a l'estil, és evident que l'obra de March és una poesia feta de confidències i confessions. És el que coneguem amb el nom de *jo poètic*, omnipresent en tota l'obra. Aquest jo poètic el podríem definir com la visió subjectiva que sempre ens presenta l'autor: qualsevol idea, qualsevol tema i qualsevol opinió que trobem serà focalitzada sempre des de la perspectiva de March. I això queda reflectit en la llengua per l'extraordinària presència de la primera persona en verbs, pronoms personals (*jo, me, a mi*) i pronoms possessius (*mon, mos, ma, mes*), així com en la gran preponderància de verbs que expressen els sentiments i les experiències vitals del jo.

Aquesta visió tan personal, evidentment, s'ha de fonamentar en la seua poesia en un seguit de figures de dicció, però bàsicament en figures de pensament.

El tret més significatiu en la poesia d'Ausiàs són sens dubte els símls (*els famós així com cell*, etc.). En el conjunt de l'obra marquiiana trobem cent nou símls amb una imatge de quatre versos i uns seixanta-vuit amb una imatge més breu.

També és important l'ús de la metàfora. Aquesta figura no té en March, com en cap dels poetes del XV, la importància que tindrà en els poetes posteriors, però trobem algunes metàfores notables, les quals apareixen normalment més d'una vegada i adquireixen un valor estable (cal recordar només el senyal *llir entre cards*). Així, l'hostal serà símbol d'incomoditat, el camí, de perills i fatigues, o el mar, símbol de perills. Com veiem, les metàfores solen representar una visió pessimista del món.

És també important l'ús de metàfores contínues en una seqüència narrativa per formar petites al·legories.

Cal destacar també la hipèrbole. Des de la perspectiva del jo poètic esmentat, March és el més fervent amador, i la hipèrbole és el mitjà natural per deixar-ne constància (*pus extrem amador*).

Amb l'apòstrof, els vocatius, els imperatius i els exhortatius, March reforça la naturalesa del jo, situant-lo en el mateix pla existencial de diverses persones i conceptes personificats. Hi ha diversos llocs on apostrofa la figura personificada de l'amor, el qual adquireix sovint les característiques d'un senyor feudal. El mateix procediment s'aplica a la mort o a emocions concretes com el dolor, la memòria o l'enteniment.

8. ELS ASPECTES FORMALS: ESTRUCTURA, MÈTRICA I RIMA

Com ja hem comentat, si en l'estil i en la llengua Ausiàs és un gran innovador, la tradició poètica trobadoresca queda reflectida en la seua obra en els aspectes formals. March segueix l'estructura, la mètrica i la rima de l'Escola Tolosana de la Gaia Ciència. També cal apuntar que molt sovint s'ha dit que Ausiàs era un poeta descurat i poc atent als aspectes formals de la seva poesia. És cert que March redueix la mètrica a uns quants esquemes bàsics, recurrents, sotmesos a una variació mínima. Però no és pas per incapacitat ni per descurança, sinó perquè en té prou amb unes bases mínimes, estables, gràcies a les quals pot concentrar tota l'atenció en la construcció dels discurs i en la manipulació complexíssima i intel·ligent dels recursos retòrics encaminats a produir l'efecte desitjat en cada cas.

Pel que fa a l'estructura, la composició més freqüent és la de cinc o set estrofes de vuit versos amb tornada, on sol aparèixer el senyal. Dintre d'aquests paràmetres solem trobar els quatre elements propis de l'*ars poetica* clàssica: un *exordium* o introducció, una *narratio*, on l'autor proposa el tema de què parlarà, una *probatio*, en què substanciarà tots els arguments que vol manifestar en la composició, i una *peroratio* o conclusió, que sol coincidir amb la tornada.

Quant a la mètrica, gairebé sempre fa servir versos decasíl·labs amb cesura *ad maiore*, que el divideixen en dos hemistiquis de quatre i sis síl·labes, respectivament. Només abandona aquest tipus de vers en les noves rimades, fetes amb versos octosíl·labs.

La rima de les cobles sol ser croada¹¹ i capcaudada¹² (segueix l'esquema ABBACDDC, CEECFGGF, etc.). Aquest esquema apareix en vuitanta-nou de les cent vint-i-vuit composicions. De vegades fa servir també la rima unisonant¹³ (en sis composicions). En vuit composicions trobem cobles *estramps* (sense rima). En dos, empra les noves rimades (rimen els dos primers versos, en aquest cas octosíl·labs, i després cada tres versos rimem entre si, seguint l'esquema aa,bbb,ccc,ddd, etc.). En les deu composicions restants fa servir diversos esquemes de rima utilitzats només una vegada.

¹¹ Rimem els versos primer i quart, per una banda, i el segon i el tercer per una altra en els primers quatre versos de cada cobla, i tenen idèntica rima en els segons quatre

¹² El primer vers de cada cobla rima amb l'últim de l'anterior

¹³ Totes les cobles tenen les mateixes rimes, seguint l'esquema ABBACDDC

9. EL PÚBLIC D'AUSIÀS MARCH I L'ESCOLA MARQUIANA

No seria exagerat dir que Ausiàs March va assistir en vida als inicis de la seva posteritat. Tot i que encara és poc el que sabem sobre la mena de públic que van trobar els seus versos, tenim testimonis eloqüents de la lectura que en feien altres poetes del seu temps. Així, en intercanvis literaris amb Joan Moreno, Bernat Fenollar i Tecla de Borja, March rep el tracte de mestre en qüestions amoroses i literàries, que es corresponen amb la fama real de la qual deixen constància elogis fets per, entre altres, el marquès de Santillana. Això implica, a més, que la seva obra era coneguda fora del domini lingüístic català.

Pel que fa al innombrable estol d'imitadors posteriors, cal comentar en primer lloc un poeta nascut abans que ell, Lluís de Vilarrasa. També el va agafar com a model molt d'hora Pere Torroella, un dels imitadors més reeixits. La nòmina de poetes ausiasmarquistes del segle XV es podria anar allargant amb Joan Roís de Corella, coetani seu, i més endavant, a la segona meitat del segle, amb Bernat Hug de Rocabertí i Romeu Llull, que combinaven la influència de March amb la del gran model italià Francesco Petrarca. També altres poetes menors del XV, com Ramon Boter o mossèn Navarro, el van imitar. Cal dir però que cap d'ells no va assumir plenament la perspectiva moral de l'obra d'Ausiàs ni la seva rigorosa autoanàlisi sentimental, i sí en canvi les formes expressives i el gust pel debat i per la teorització escolàstica sobre la naturalesa de l'amor. Les imitacions de March al segle XVI, amb autors com Pere Serafí i Joan Pujol, poc reeixides estèticament, no van ser sinó les restes d'un passat gloriós per a la llengua catalana. En canvi, l'obra d'Ausiàs es considera a bastament fecunda en la poesia castellana del renaixement.

BIBLIOGRAFIA

Archer, Robert. Ausiàs March. Obra completa. Barcelona, Barcanova, 1997.

Carbonell, Antoni. i altres. *Literatura catalana*. Barcelona, Edhasa, 1981

Chiner, J. *El viure novel·lesc*, Alcoi: Marfil, 1993.),

Dilla, Xavier. Guia de lectura d'Ausiàs March. Barcelona, Les Naus d'Empúries, 1997.

Gadea, Ferran, i altres. Breu història de la literatura catalana. Barcelona, La Magrana, 1998.

Piera, Josep. Jo sóc aquest que em dic Ausiàs March. Barcelona, Edicions 62, 2001.

Pujol, Josep i Gómez, Francesc. Tria de poemes d'Ausiàs March. Barcelona, Biblioteca Hermes, 1999.

Riquer, Martí de. Història de la literatura catalana. Vol. 2. Barcelona, Ariel, 1964.

Robert, Pere. Antologia poètica d'Ausiàs March. Barcelona, McGraw Hill, 1998.

